

ФАРҒОНА ВИЛОЯТИ МУЗЕЙЛАРИ ТАРИХИ ВА АРХЕОЛОГИК ЭКСПОНАТЛАРИ ҲАҚИДА

Нурмуқхаммадов Азизбек

*Наманган Давлат Университети Тарих факултети
70220401 Археология мутахасислиги магистранти*

Телефон: +998937767067

quyosh0817@gmail.com

Анонотация: Мақолада Фарғона вилояти музейлар тарихи, уларнинг босиб ўтган босқичли роҳоналари, ташкил этишда раҳбарлик қилган шахслар ва археологик, тарихий экспонатлари ҳақида маълумотлар баён этилган. Тадқиқотчи, илмий изланувчилар учун муҳим манба бўлиб хизмат қиладди. Кейинги мақолаларимизда вилоятнинг ҳар бир музейининг ноёб экспонатлари ҳақида фото иловалар билан ёритиб боришни мақсад қилдик.

Калит сўзлар: “Фарғона вилояти халқ музейи”, «Фарғона шахрининг илмий музейи», “вилоят ўлкашунослик музейи”, М. Н. Янцин, П. М. Никифоров, А. Н. Волков, С. Алибеков, Н. Абдулахатов, Б. Ҳошимов, Н. Г. Горбунова, Б. З. Гамбург,

Фарғона тарихи ва маданияти давлат музейи депозитарийларида юқоридаги барча даврларга оид бой ашёлар жамланган. Музей экспонатлари сони умуман олганда 100 мингдан ошади. Бу музей Ўзбекистондаги энг қадимий музейлардан биридир. 1984 йил кузида Янги Марғилон (ҳозирги Фарғона) шаҳрида ўтказилган қишлоқ хўжалиги ва саноат кўрғазмаси унинг учун асосий кўрғазма бўлди. Орадан бир йил ўтиб, 1885-йил 2-ноябрда Фарғона вилояти ҳарбий губернаторининг буйруғи билан вилоят ҳокимлигининг 2-қаватидан музей учун 4 хона ажратилди.

Музейнинг Устави 1897-йилда тасдиқланган бўлса, 1899-йил 26-майда “Фарғона вилояти халқ музейи”нинг (музейнинг асл номи) тантанали очилиш маросими бўлиб ўтади. Бу вақтга келиб музейда 2223 та ашё ва китоблар жамланган эди. Музей губернатор уйининг орқа хонасида жойлашган бўлиб, одатда дам олиш ва байрам кунлари очик бўлган. Ёки у ҳурматли меҳмонлар учун махсус очилган.

1911-йилда музей ёпилишига тўғри келди ва фақат 1920-йилда Фарғонадаги сиёсий вазиятнинг ўзгариши муносабати билан ҳокимият кенгашдан ўтганидан кейин музей қайта очилди. Бу вақтга келиб унинг мақсад ва вазифалари бутунлай ўзгарди. Музей «Фарғона шахрининг илмий музейи» деб атала бошланди. У Константиновская (ҳозирги Турон) кўчасидаги бинолардан бирида жойлашган эди. 1984 йилгача музей ушбу бинода ишлаган.

1922-1927 йилларда. музей экспозициясида қишлоқ хўжалиги, ҳунармандчилик, нумизматика, табиат, тарих ва этнография бўлимлари мавжуд эди.

1928 йилда янги археология, 1932 йилда эса инқилоб кафедраси очилди. 1938 йилдан музей ўз фаолиятини “вилоят ўлкашунослик музейи” сифатида

бошлаган. Бу вақтга келиб, музейда табиий тарих ва тарих ва социалистик қурилиш экспозициялари мавжуд. Экспонатлар сони 15 мингдан ошди.

Иккинчи жаҳон уруши йилларида музей ўз фаолиятини янада фаоллаштирмоқда, унинг ходимлари фарғоналикларнинг фронтдаги жасорати, фидокорона меҳнати ҳақидаги ҳужжатлар билан фондларни бойитмоқда.

1950 йилдан буён музей археология соҳасида фаолият юритади. 1951-1956 йилларда. Музей фонди 3000 дан ортиқ археологик ашёлар билан тўлдирилди. Гарчи, музей очилганда, унда атиги 2 та археология объекти мавжуд эди. Музейнинг археология фонди бугунги кунгача Фарғона водийсидаги энг бой коллекциялардан бирига эга. Булар археологик тадқиқотлар натижасида топилган тош даври қуроллари, лой ва бронза буюмлар, шунингдек, водийдан топилган кўплаб буюмлардир.

Музей фондининг асосий қисмини 19-асрнинг иккинчи ярмидан ҳозирги кунгача бўлган Фарғона водийси аҳолиси ҳаётини акс эттирувчи негативлар, фотосуратлар ва ҳужжатлар, шунингдек, халқимизнинг қадимий ва янги тарихига оид моддий мерос объектлари ташкил этади.

Музей фондининг асосий қисмини 19-асрнинг иккинчи ярмидан ҳозирги кунгача бўлган Фарғона водийси аҳолиси ҳаётини акс эттирувчи негативлар, фотосуратлар ва ҳужжатлар, шунингдек, халқимизнинг қадимий ва янги тарихига оид моддий мерос объектлари ташкил этади. минтақа.

Музейда Фарғонанинг илк профессионал рассомлари М. Н. Янцин, П. М. Никифоров, А. Н. Волков, С. Алибеков, шунингдек, замонавий рассомларнинг асарлари ўзида жамланган тасвирий санъат коллекцияси ҳам мавжуд. Риштон ва Ғурумсарой кулолчилик буюмлари, мис ва заргарлик буюмлари, тўқимачилик коллекцияси, шунингдек, турли кашта нақшлари ташриф буюрувчилар эътиборини тортади.

1985 йилдан буён музей янги, замонавий, мақсадли қурилган бинода ишламоқда. Аини пайтда музейда водийнинг 20-аср бошларигача бўлган тарихини акс эттирувчи ва минтақа табиатини акс эттирувчи экспозиция ташкил этилган. Бу кўرғазмалар тарихимиз ва маданиятимизнинг ўзига хос мероси бўлиб, замонавий диорамалардан иборат.

Мустақиллик йилларида музейнинг вилоят ижтимоий ҳаётидаги ўрни кескин ошди. Халқимизнинг бой ва бетакрор тарихини қайта тиклаш ва ўрганишда музейнинг малакали ходимларининг ўрни, айниқса, беқиёс. Айнан уларнинг саъй-ҳаракати туфайли муҳим саналарни нафақат давлат миқёсида, балки халқаро миқёсда ҳам нишонлаш имконияти яратилмоқда. Буюк ватандошимиз Аҳмад ал-Фарғоний таваллудининг 1200 йиллиги, Бурҳониддин ал-Марғилонийнинг 900 йиллик юбилейлари бунинг ёрқин мисолидир.

Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 1998-йил 12-январдаги 1913-сонли “Музейлар фаолиятини такомиллаштириш ва такомиллаштириш тўғрисида”ги Фармони ва Вазирлар Маҳкамасининг 1998-йил 5-мартдаги 1-сонли қарори. 98-сонли “Музейлар фаолиятини қўллаб-қувватлаш масалалари тўғрисида”ги қарори музейлар фаолиятини янада фаоллаштиришга туртки бўлди. Бугунги кунда Фарғона вилояти ўлкашунослик музейида илмий-тадқиқот ишларини олиб боришда ёрдам берадиган барча

турдаги замонавий техник жиҳозлар мавжуд. Музей ходимлари томонидан кўплаб монографиялар нашр этилган. Музей катта илмий ходими Г.П.Ивановнинг Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси Археология институти билан ҳамкорликда икки тилда (ўзбек ва инглиз) “Шаҳар Аҳмад ал-Фарғоний”. Н.Абдулахатов ва Б.Ҳошимовлар эса “Аҳмад ал-Фарғоний”, “Мўйи муборак”, “Бурҳониддин ал-Марғилоний ва унинг ворислари даври” каби қатор рисолаларни нашр этиб, кенг шуҳрат қозонди. Шунингдек, музей ходимларининг илмий ва илмий-оммабоп мақолалари ҳар йили республикамиз ва хориждаги илмий нашрларда чоп этилиб келинмоқда.

Фарғона тарихи музейи Ўзбекистон Республикасидаги энг кекса музейларидан биридир. Музейга илк бор 1894-йилда Янги Марғилон (Ҳозирги Фарғона шаҳри) шаҳрида ўтган савдо кўرғазмаси вақтида асоса солинган. Орадан маълум бир вақт ўтиб, 1895-йилда Фарғона вилояти ҳарбий Губернатори томонидан Губернаторлик биносининг, Губернатор хонаси яқинида Фарғона водийсига оид тарихий буюмларни сақлаш учун 2 та хона ажаратилган. 1897-йилда музейнинг низоми тасдиқланган бўлса, 1899-йилнинг 26-май куни „Фарғона вилоят халқ музейи“нинг (унинг биринчи номи шундай эди) тантанали очилиши бўлиб ўтди. Бу вақтга келиб музейда 2223 дона тарихий буюм ва китоблар йиғилган эди.

1911-йилда Фарғона шаҳридаги ўзгаришлар натижасида музей ёпилди ва фақат 1920-йилда Фарғонадаги сиёсий тузимнинг ўзгариши натижасида, ҳокимият советлар қўлига ўтгач, музей қайта очилди. Бу вақтга келиб музейнинг мақсад ва вазифаси ҳам бутунлай ўзгарган эди. Музейнинг номи эса, „Фарғона шаҳар илмий музейи“ деб атала бошлади. Музей эски Константиновская кўчасидаги биноларнинг бирида 1984-йилга қадар фаолият олиб борди. 1985-йилдан Фарғона шаҳрининг бошқа қисмига, махсус музей учун қурилган бинога кўчиб ўтди.

1922—1927-йилларда музей экспозициясида қишлоқ хўжалик, ҳунармандчилик, нумизматика, табиат, тарих ва этнография бўлимлари мавжуд эди.

Фарғона шаҳаридаги Фарғона дарвозасининг эски кўриниши музей бўлимларидан биридан ўрин олган.

1938-йилдан эса, музей „Вилоят ўлкашунослик музейи“ номи остида фаолият кўрсата бошлади. Бу вақтга келиб экспонатлар сони 15 мингдан ошган эди. 1951-1960-йиллар оралиғида Ленинград университети битирувчилари ва кейинчалик музейда ходим бўлиб ишлаган Н. Г. Горбунова ва Б. З. Гамбурглар изланиши ва ўлка, Фарғона водийсига оид қазилма ишларини олиб бориши натижасида музей 5000 га яқин тарихий ва археологик буюмларга бойиди.

1870—1910-йиллар оралиғидаги Фарғона тарихи

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгач, Фарғона вилоятнинг ижтимоий ҳаётида музейнинг роли кескин ортди. Фарғона Водийсининг тарихий алломалари Аҳмад ал-Фарғонийнинг 1200 йиллик ва Бурҳониддин ал-Марғилоний нинг 900 йиллик юбилейлари Фарғона тарихи музейи ходимларнинг сайи харкатлари натижасида амалга оширилди.

Ўзбекистон Республикаси биринчи президенти Ислам Каримовнинг 1998-йил 12-январдаги 1913-сонли „Музейлар фаолиятини тубдан яхшилаш ва такомиллаштириш тўғрисида“ги Фармони, Вазирлар Маҳкамасининг 1998-йил 5-мартдаги 98-сонли „Музейлар фаолиятини қўллаб-қувватлаш масалалари тўғрисида“ги ва 2002-йил 9-январдаги „Ноёб заргарлик санъати асарларини асраган ҳолда фойдаланиш ва сақланишини таъминлаш бўйича қўшимча чоралар тўғрисида“ги қарорлари музей фаолиятини янада жонлантириб юборди.

Бугунги кунда Фарғона вилоят ўлкашунослик музейи барча турдаги замонавий техника воситалари билан таъминланган бўлиб, улар илмий-тадқиқот ишларида катта самара бермоқда.

Ҳозир музейда 5 та (тарих, табиат, санъат, илмий-оқартув ва фонд) бўлим ва 10 та (тасвирий санъат, метал ва сопол буюмлар, махсус, мато буюмлар, ҳужжатлар, газета ва плакатлар, ёғоч буюмлар, археология ва нумизматика, табиат, фотонегатив ва суратлар) захираҳоналар фаолият кўрсатиб турибди. Музей биноси 3 қаватдан иборат бўлиб асосий кўриш зали иккинчи қаватда жойлашган. Музейнинг хорижий мамлакатлардаги музейлар билан ҳам ҳамкорлик (Англия, Япония, Россия) ишларини амалга оширади. Шунингдек, Тошкент шаҳрида 1980—1990-йиллар оралиғида Фарғона музейи тарихий экспонатлари билан бир неча кўргазмалар ташкил этилган.

Шунингдек, бугунги кунда Фарғона вилояти ўлкашунослик музейининг туманларда 8 та тармоғи мавжуд.

Xulosa qilish mumkinki, Farg'ona viloyati muzeylari O'rta Osiyo hududida eng dastlabki tashkil etilgan muzeylar bo'lib, muzeylardagi eksponatlarni tadbiq etish, ularni sonini ko'paytirish, kelajak avlodga yetkazish arxeolog va tarixchi tadqiqotchi, ilmiy izlanuvchilar maqsadiga qo'yilgan muhim sohadir.

Foydalanilgan manbalar ro'yhati

1. <https://uz.wikipedia.org.>wiki>
2. <http://ferganatourism.uz>fer...>
3. Amaliy kuzatish natijalari